

OSVOBOZENÍ V KVĚTNU 1945

Šeříky kvetly z kraje května 1945 obzvláště opojně. Německá šestiletá okupace českých zemí se uzavírala. Ale co všechno pro osvobozené Čechy začínalo? Na přeřklí otázky má odpovědi historik Vít Smetana z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR. Premiérová otázka deníku Metro se může jevit triviální, je ale zcela klíčová.

Proč sovětská Rudá armáda předstihla americká vojska?

Ještě počátkem března 1945 stáli západní spojenci na Rýně, a tak se vstupem do Československa vlastně nepočítali. Následný rychlý postup amerických vojsk přes Německo situaci změnil.

K jakému impulzu došlo?

Britský premiér Churchill se v druhé půli dubna obrátil jak na vrchního velitele spojeneckých expedičních sil generála Dwighta Eisenhowera, tak na nového amerického prezidenta Harryho Trumana s výzvou, aby americké jednotky postupovaly na Prahu, protože to může mít zásadní vliv na poválečné směřování této země.

Co následovalo?

Americká generalita nebyla ochotna brát při plánování svých operací v potaz politické argumenty a Truman se necítil způsobit dávat jí direktivy. Prioritu mělo odříznutí „alpské pevnosti“ postupem směrem na rakouský Linz. Při zajištění levého boku hodlal Eisenhower dosáhnout maximálně linie Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice, o čemž informoval velitel Rudé armády. Když se však ukázalo, že „alpská pevnost“ byla pouze výplodem goebbelsovské propagandy, navrhl 4. května, že by jednotky Pattonovy 3. armády postoupily až na linii Labe – Vltava.

Jaká odpověď přišla?

O den později se dostavilo rezolutní sovětské odmítnutí podpořených nepravdivým tvrzením, že pražská operace Rudé armády už začala, a tedy hrozí porušení vojsk. Eisenhower si nepřál politické problémy, a tak sovětské stanovisko respektoval. Ve skutečnosti se jednotky 1. ukrajinského frontu z frontové linie probíhající severně od Drážďan daly do pohybu směrem k jihu teprve 6. května odpoledne. Prestižní úspěch v podobě osvobození Prahy tak připadl Sovětům – samozřejmě k velké nelibosti generála George Pattona,

Průjezd osvoboditelů Pražskou bránou

3x PROFIMEDIA.CZ

Vít Smetana ÚSD AV ČR

jenž byl přesvědčen, že Spojené státy se neměly nikoho ptát, kam až mohou dojít jejich vojska.

Jak tuhé boje Rudou armádou potkaly? A ve kterých místech?

Je třeba si uvědomit, že Rudá armáda dosáhla Prahy několik hodin poté, co všeobecná německá kapitulace vstoupila v platnost. A větší na německých jednotek se také na základě dohody s Českou národní radou z 8. května už z Prahy začala stahovat směrem k americkým liniím. Na některých místech, v Liboci či Dejvicích, sovětské jednotky na zbylé ustupující německé kolony narazily a dostaly se s nimi do střetů. Na Klárově byl zasažen tank poručíka Gončarenka, který i se svou posádkou zahynul. Na většině území hlavního města šlo však o vycištovací operaci proti zbylým nacistickým fanatikům, kteří se s kapitulací nehodlali smířit.

Do jaké míry vstoupili do osvobození vlasovci?

Vojáci Ruské osvobozené armády generála Andreje Vlasova se svými těžkými zbraněmi pomohli povstalcům při obraně Prahy v předchozích dnech, zejména 6. a 7. května. Ovšem po neúspěšných jednáních s Českou národní radou, která se od jejich pomoci z politických důvodů distancovala, se 8. května ráno stáhli z Prahy směrem k americkým liniím.

Jak Pražané rudoarmějce vítali? Zmíníte nějaké zajímavosti?

Příjezd Rudé armády, jmenovitě 1. ukrajinského frontu maršála Ivana Koněva, dal konci války i v hlavním městě Československa punc definitivní. Zavládlo takřka všeobecné nelíbené nadšení a obrovská úleva. Záhy je však v mnoha případech vystřídal rozčarování plynoucí z neblahé osobní zkušenosti při setkáních s nemalou částí sovětských vojáků. Zpráv o rabování a znásilňování máme skutečně bezpočet... Nejvíce v oblíbené sovětské vojáci náramkové hodinky. Někteří mezi sebou soutěžili, kdo jich bude mít na ruku nejvíce. Výzva Davaj časy! byla v Praze i v jiných městech tak frekventovaná, že ji lidé v biografích spontánně zvolávali kupříkladu při promítání Československého týdeníku se sekvenčí z jaltské konference Velké trojky, při níž se Roosevelt dívá na Stalinovy hodinky. Komunistický ministr in-

formací Václav Kopecký reagoval vystřížením oné pasáže z týdeníku. Publikum pak ovšem častovalo oním ruským výkřikem i jiné snímky Stalina a rudoarmějců – což už samozřejmě další cenzurovat nešlo...

Jaké měla Koněvova armáda renomé, včetně samotného velitele? Jaké měla etnické složení?

Maršál Ivan Koněv měl především pověst velitele, který při svém postupu nehledl na ztráty. Jeho 1. ukrajinský front byl složen ponejvíce z Rusů a Ukrajinců, jeho renomé bylo přece jen lepší než v případě 2. ukrajinského frontu maršála Malinovského. Ten byl tvořen především vojáky ze Střední Asie a Mongolska. Počet případů znásilnění v jimi osvobozeném Brně je odhadován na 2–3 tisíce, což představovalo zhruba desetinu případů na celém území státu.

Jak vnímali příjezd sovětské armády ruští emigranti usazení v Praze? Jaký osud je čekal?

Měli pochopitelně strach. O bolševickém režimu, před kterým kdysi uprchli, neměli nejmenší iluze. Bohužel před orgány tajné služby NKVD a zvláště oddíly vojenských kontrarozvědek SMĚRŠ (zkratka pro „Smrt špiónům“) nebylo kam se skrýt... Počet odvečených československých občanů z celého území státu se počítal na desetitisíce. V rámci následných snah o repatriaci se jich

podarilo do roku 1949 vyreklamovat přes 12 tisíc, další byli z gulagu propouštěni v průběhu padesátých let i později. Mnozí se však nevrátili – kupříkladu generál Sergej Vojcechovský, československý legionář a generál ruského původu.

Jak v osvobozené zemi zapouštěla kořeny NKVD?

Po příchodu sovětských jednotek bylo samozřejmě mnohem snazší získávat pro spolupráci s tajnými službami SSSR československé občany. Na druhou stranu agenti dokázaly sovětské a později ruské tajné služby do českých zemí infiltrovat i v desetiletích, kdy zde jejich vojska nepobývala – tedy v letech 1946–1968, a potom znovu od roku 1991, jak nám ostatně nedávná odhalení našich tajných služeb jasně demonstrovala. Každopádně aktivity sovětských tajných služeb nebyly hlavní příčinou prohlubující se závislosti na Sovětském svazu a rozsáhlém přijímání jeho „zkušeností“.

Z čeho vyvěrala „hlavní příčina“?

Jednak šlo o přesvědčení většiny politiků v čele s prezidentem Benešem, že Československo ve svém geopolitickém postavení a po předválečném selhání Západu v Mnichově nemá jinou možnost než zajistit si svou bezpečnost proti opakovaným německým hrozbám spojenectvím se Sovětským svazem, dále ze značné popularity KSČ a konečně též „zvláštního vztahu“ mnoha klíčových politiků k zemi Sovětů. Ostatně, známe to i dnes: již 18 let máme v úřadu prezidenta osoby, pro něž je plnění zájmů kremelského vedení ovidnou prioritou – často i v případech, kdy se tento imperativ střetává s životními zájmy vlastní země. A najdou se i další – kupříkladu hned dva místopředsedové Poslanecké sněmovny. Těsně po válce byl ovšem seznam takto jednajících mnohem delší, počínaje premiérem Zdeňkem Fierlingerem z ČSSD přes sedm ministrů za KSČ včetně vicepremiérů Klementa Gottwalda a Viliama Širokého až po „nezávislé odborníky“ – ministry obrany a školství Ludvíka Svobodu a Zdeňka Nejedlého. Vliv těchto osob na vládní rozhodnutí i smyšlené veřejnosti byl samozřejmě enormní a důsledky jejich politiky mnohem fatálnější než poněkud obskurně působící přichylnost pánů Klause, Zemana, Filipa či Okamury k putinovskému Rusku, ať už je motivována čímkoli.

PŘINESLO I VÝBUCHY NÁSILÍ

Kdy Československo rudoarmějci opustili? V jakém počtu? Kolik jich ztratilo život při osvobozování jak Prahy, tak celého Československa?

Sovětské jednotky se z československého území stahovaly jen velmi pomalu. Ještě v říjnu 1945 odhadovalo vedení státu jejich počet na 300 tisíc. Nakonec odešli ze země společně s americkými vojáky k 1. prosinci 1945. Stalin vyhověl Trumanovu návrhu. Nic přitom neriskoval – vzhledem k síle KSČ. Československo se tak na další dva roky stalo jakousi „výkladní skříní“ údajně sovětské dobré vůle. Celkový počet sovětských vojáků padlých při osvobozování Československa přesáhl 140 tisíc – většinou při dobývání Slovenska a Moravy. Pražská operace si vyžádala podstatně menší ztráty a na samotném území Prahy padlo třicet rudoarmějců, z čehož ještě polovinu představovaly nebojové ztráty, tedy různé havárie nebo špatná manipulace se zbraní.

Drahý rudoarmějce

Naděné přivítání na Národní třídě

Do jaké míry osvobození připravilo půdu pro postupnou závislost Československa na Moskvě?

Znamenalo mocný impulz tímto směrem. Avšak prohlubující se závislost československé politiky na Moskvě byla patrná už v letech války, kdy prezident Beneš a exilová vláda v Londýně dosáhli uzavření spojenecké smlou-

vy se SSSR z 12. prosince 1943 a opakovaně ubezpečovali jeho představitele, že Československo bude stát vždy věrně po jeho boku. Sovětského osvobození většiny republiky dokázali dovedně využít zejména komunisté, kteří prosazovali řadu svých politických cílů čistě jen s argumentem, že „si to přeje Sovětský svaz“ jako náš hlavní spo-

jenec a přítel. Sami sebe přitom prezentovali jako ty, kteří si se Sověty – našimi osvoboditeli – nejlépe rozumí, a i proto si zaslouží podporu ve volbách. A konečně jejich propaganda po celé období „třetí republiky“ opakovaně poukazovala na to, že Američané zůstali v květnu v Plzni a nepomohli hrdinným obráncům pražských bari-

kád. Hrálí tím na strunu křivdy z Mnichova 1938 a pomáhali vykreslovat obraz vždy „zrádného“ Západu, na který nelze spoléhat. Tyto resentimenty jsou bohužel v české společnosti přítomné dodnes.

DAVID HALATKA
david.halatka@metro.cz

204X145